

ЕЗИКОЗНАНИЕТО В РУСИЯ ПРЕЗ XVIII ВЕК

Димитър Веселинов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Catherine II et les langues. SHESL, Paris, 2010 и *Un comparatiste avant la lettre: Ivan Pereverzev et se 'Préceptes de la rectitude grammaticale russe ... à l'usage des Ukrainiens' (1782)*. Collection “Bibliothèque russe”. Paris 2011.

Повод за размисли върху руското езикознание от XVIII в. са две публикации, осъществени с дейното участие на Силви Аршембо от Университета „Париж VII – Дени Дидро“, в които се разглежда епохата на Екатерина Велика през призмата на тогавашната граматико-лексикографска дейност. Всъщност целта на обзора ми е да представя един френски поглед към руската лингвистична традиция от XVIII в. – поглед, който де факто е съвременен франкофонски прочит на езиковедските търсения, осъществен в диалог с русисти от изтока и запада на Европейското изследователско пространство. Инициаторът на този подход е Лабораторията за история на лингвистичните теории към Университета „Париж VII“ и „Екол нормал сьупериор“, създадена през 1984 г. Нейни ръководители са били Жан-Клод Шевалие – автор на известната граматика на френския език на издателство „Ларус“, и Силвен Ору – автор на тритомната френска история на лингвистичните теории. Сегашният ръководител е русистката проф. Силви Аршембо, която е начело на лабораторията от 2002 г. Именно по нейна инициатива през 2010 г. излизат две публикации, на които тя е съставител, редактор и автор, свързани със съдбовния за Русия XVIII в.: *Catherine II et les langues* (том XXXII, кн. 1 на поредицата H.E.L. “Histoire-Epistémologie-Langage”, издавана от Дружеството за история и епистемология на науките за езика – SHESL, Paris, 2010) и *Un comparatiste avant la lettre: Ivan Pereverzev et se 'Préceptes de la rectitude grammaticale russe ... à l'usage des Ukrainiens' (1782)* (том CXXI от поредицата “Bibliothèque russe” на Парижкия институт за славянски изследвания). Сборникът „Екатерина Велика и езиките“ включва увод и пет студии: *Ad Urbanitaten informare: la langue et l'éducation dans les comédies de Catherine II* (А. Евстратов); *Catherine II: de la langue aux langues* (С. Виелар); *L'ordre des mots dans la pensée grammaticale russe du XVIII siècle* (Ж. Брьо-йар); *Peter Simon Pallas, un naturaliste parmi les mots* (С. Аршембо) и *Le russe comme métalangage: transcription et translittération en alphabet cyrillique dans le linguarum totius orbis vocabularia comparativa* (Р. Комте). С тези публикации авторският колек-

тив измества акцента от литературното и преводаческото наследство на Екатерина II (1729 – 1796) към нейната активна дейност за стимулиране на езиковедските дирения. Самата личност на руската императрица, родена като София Огюста Фредерика Анхалт-Цербстска, хронотоп на три велики култури – немска, френска и руска, е свързана априорно с езиковото многообразие: освен родния си немски и задължителния аристократичен френски тя изучава по силата на обстоятелствата активно руски език – дейност, която се вписва в екатерининския летопис като една от нейните първи победи. Впоследствие Екатерина Велика не престава да обръща специално внимание именно на многоезичието в своята империя и да стимулира изследователското дирене. Авторският колектив се е опитал да представи именно тази целенасоченост на руската Жана д'Арк като единен процес, резултат от мотивирана през годините рефлексия. В нейните първи пиеси, изследвани от Алексей Евстратов (13 – 30), се усеща полъхът на езиковия модернизъм и мисията за издигане на образоваността в култ. Стефан Виелар разглежда учебния „Четириезичен речник“, съдържащ паралелни статии на руски, немски, френски и английски и появил се в годината на смъртта ѝ, като лексикографско-педагогическа реплика на „Избраните руски поговорки“ на Екатерина II, събрани и издадени анонимно от нея тринадесет години по-рано – през 1783 г. Естествено, цялата дейност на Екатерина Велика като руска императрица е свързана с усилията ѝ да премести центъра на европейската духовност на изток към Русия, като за целта ѝ е необходимо създаването на всепризнат научноизследователски център със седалище в Санкт Петербург. Именно на този аспект е посветено изследването на Жан Брьойар, който анализира дейността на един от моторите на промените – граматика Антон Барсов, главен секретар на Свободното руско събрание (Вольное российское собрание), влязъл в историята на руската лингвистика с изследванията си за словореда като специфичен езиковедски въпрос. В контекста на лингвокултурната политика на Екатерина II Силви Аршембо разглежда изключителното лексикографско постижение на славянската наука от XVIII в., което представя всички познати езици от онова време, систематизирани и надлежно описани под ръководството на Петер Симон Палас, със съответния модерен изследователски апарат – „Linguarum totius orbis vocabularia comparativa / Сравнительные словари всех языков и наречий“ (1786 – 1787)¹⁾. За да представи силата и модерността на този знаменателен енциклопедичен труд, включващ 220 езика и наречия, предадени чрез кирилски букви, авторката извежда на преден план две негови характеристики: теоретични принципи и модерни изследователски методи. Принципите за подбор на материала и принципите за лексикографското му структуриране са разгледани в контрастивен план с теоретичната рамка на Речника на Руската академия, а изследователската методика е анализирана от гледна точка на реализираните новаторски постижения. Последната студия с автор Роже Комте проучва детайлно въвеждането на руския език в енциклопедичния труд на Петер Палас в качеството му на изследователски метаезик за транскрибиране и/или транслитериране на лексеми от този 220-езиков

корпус. Изводът е, че с този изключителен за времето си труд Екатерина Велика е искала да покаже на света универсалността именно на руския език, притежаващ потенциал да предаде фонемите на всички познати езици. Всичките пет студии са богато илюстрирани и снабдени с необходимия информационен справочен апарат.

Второто изследване на Силви Аршембо *Un comparatiste avant la lettre: Ivan Pereverzev et se 'Préceptes de la rectitude grammaticale russe ... à l'usage des Ukrainiens' (1782)* (Institut d'études slaves, Paris, 2010) е в съавторство със Серхий Вакуленко от Харковския университет и представлява аналитично издание с теоретичен увод и коментари на „Краткія правила російского правописанія, изъ разныхъ грамматикъ выбранныя, и по свойству украинскаго діалекта для употребленія малороссіянамъ дополненныя въ Харькове“ на Иван Переверзев (1782). Публикацията съдържа теоретична студия върху Иван Переверзев и неговата граматика, озаглавена „Ivan Pereverzev et sa grammaire, leur temos et leur espace“ (13 – 44), аотирано издание на „Краткія правила російского правописанія“ (45 – 99), индекс на руските термини (101 – 103), индекс на френските термини (105 – 108) и библиография (109 – 114). Това академично издание притежава няколко качества: освен че точно възпроизвежда оригиналния текст и го допълва с множество коментари и справочни данни, то е ценен източник не само за изследване на руската правописна норма от края на XVIII в., но и изследователски корпус, съдържащ важни сведения за допълване на историята на украинския език от това време и може да се използва като материал за провеждане на университетски семинари върху руско-украинската контактологична проблематика, а така също и за проследяване развитието на славянското съпоставително езикознание.

БЕЛЕЖКИ

1. Този труд открива на науката българския език. Вук Караджич (1787 – 1864) пише *Додатак к Санктпетербургским сравнительним рјечницима свију језика и нарјечија с особитим огледима Бугарског језика*. „Додатъкът“ е сред първите компаративистични изследвания, който засяга освен родния език на автора и един все още непознат славянски език, какъвто е българският.

XVIII CENTURY RUSSIAN LINGUISTICS

✉ **Prof. Dr. Dimitar Vesselinov**
Sofia University
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: prof.vesselinov@gmail.com